

ӘӨЖ 378.1

МРНТИ 14.01.11

DOI 10.56525/DTC2816

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУГЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ**Джанисенова А.М.¹, Шарипова А.Б.¹, Оразбекова А.Қ.^{2*}, Темирғалиев Б.Е.²**Есенов университеті¹, Ақтау қ., Қазақстан

e-mail: aliya.janissenova@yu.edu.kz, e-mail: aigerim1.sharipova@yu.edu.kz,

Қазақ-неміс тұрақты инженерия институты², Ақтау қ., Қазақстан

e-mail: aknur.orazbekova@yu.edu.kz, e-mail: Bakyt.Temirgaliev@ncoc.kz

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстанның жоғары оқу орындарында инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы мен оны психологиялық және әлеуметтік қолдау мәселелері жан-жақты қарастырылады. Тәуелсіздік жылдарынан бастап елімізде білім беру жүйесінде бірқатар түбегейлі реформалар жүзеге асырылып, инклюзивті білім берудің құқықтық, ұйымдастырушылық және институционалдық негіздері қалыптасты. Бұл реформалар ерекше білім беру қажеттілігі бар студенттерге тең құқықтар мен мүмкіндіктер беруге бағытталған. Алайда нормативтік-құқықтық базаның жетілдірілуіне қарамастан, инклюзивті тәжірибені білім беру үдерісіне толыққанды енгізуде бірқатар жүйелік қиындықтар әлі де сақталып отыр.

Атап айтқанда, инклюзивті білім беру үшін қажетті инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, арнайы даярланған кадрлардың тапшылығы, сондай-ақ психологиялық және әлеуметтік қолдау қызметтерінің толық дамымауы негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Бұл жағдай ерекше білім алуға қажеттілігі бар студенттердің сапалы білім алуы мен әлеуметтенуіне кері әсерін тигізеді.

Мақалада студенттердің академиялық және тұлғалық дамуына оң әсер ететін психологиялық және әлеуметтік қолдаудың маңыздылығы жан-жақты талданады. Мұндай қолдау олардың өз әлеуетін жүзеге асыруына, қоғамға бейімделуіне және өмір сүру сапасының артуына ықпал етеді. Сонымен қатар, педагогтардың инклюзивті білім беру ортасын қалыптастырудағы рөліне ерекше мән беріледі. Олардың кәсіби құзыреттілігін арттыру, арнайы оқыту бағдарламаларын әзірлеу және заманауи оқыту технологияларын енгізу білім беру сапасын арттырудың маңызды тетіктері ретінде көрсетіледі.

Жалпы, инклюзивті білім беру жүйесінің тиімділігін қамтамасыз ету үшін жоғары оқу орындарында арнайы қолдау механизмдерін құру, инфрақұрылымды жаңғырту және білім алушылардың әртүрлілігін ескеретін оқу ортасын қалыптастыру өзекті міндеттердің бірі болып табылады. Бұл бағыттағы жүйелі жұмыс Қазақстанның инклюзивті білім беру саласындағы әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру жүйесі, психо-әлеуметтік қолдау, қолжетімділік, мүмкіндігі шектеулі студенттерге арналған мүмкіндіктер, мұғалімдердің біліктілігін арттыру, академиялық үлгерім, әлеуметтік инклюзия.

Кіріспе. Қазақстандағы жоғары оқу орындарында инклюзивті білім беруді психологиялық және әлеуметтік қолдау барлық студенттер үшін, әсіресе мүмкіндігі шектеулі студенттер үшін тең оқу ортасын құруға бағытталған стратегияларды, саясат пен тәжірибелерді қамтиды. 1991 жылы ел егемендік алғаннан кейін жүргізілген маңызды білім беру реформаларынан кейін Қазақстан білім берудің инклюзивті моделіне көшті. Бұл модель Білім беруді дамыту жөніндегі ұлттық бағдарлама мен Білім туралы заңда көзделгендей, барлық азаматтардың қабілетіне қарамастан білім алу құқығын бекітеді [1][2]. Бұл өзгеріс Қазақстанның халықаралық стандарттарды, соның ішінде қолжетімді және инклюзивті білім беру жүйелерін жақтайтын Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны (МКК)

ұстанатынын көрсетеді және Қазақстан үкіметі инклюзивті білім беру тек саяси міндет емес, сонымен қатар әрбір студент үшін теңдікті, әртүрлілікті және академиялық жетістіктерді қолдайтын әлеуметтік қажеттілік екенін мойындайды.

Қазіргі таңда елімізде жарты миллионға жуық студент оқитын 125 білім беру мекемесі бар және осы білім беру жүйесі инклюзивті әдістемелерді енгізу мен білім беру практикаларын жақсарту мақсатына үлкен реформалардан өтуде [3]. Бұл мекемелердегі психологиялық және әлеуметтік қолдау өте маңызды, өйткені олар әртүрлі ерекшеліктері бар студенттердің қажеттіліктерін қанағаттандырып, олардың академиялық және жеке дамуына қолайлы орта қалыптастырады.

Заңнамалық жетістіктерге қарамастан, инклюзивті тәжірибені тиімді енгізуде қиындықтар әлі де бар. Есептер көрсеткендей, физикалық кедергілер, педагогтардың жеткіліксіз дайындығы және мамандандырылған қолдау жүйелерінің жоқтығы мүмкіндігі шектеулі студенттердің жалпы білім беру орталарына толық қосылуына кедергі келтіретінін көрсетеді. Сонымен қатар, осы студенттердің ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажет психологиялық және әлеуметтік қолдау құрылымдары әлі де дамып келеді. Бұл мәселелерді шешу Қазақстан үшін инклюзивті білім беру туралы өзінің пайымдауын жүзеге асыруда өте маңызды, бұл әртүрлі мүдделі тараптардың, соның ішінде мемлекеттік органдардың, білім беру мекемелерінің және қоғамдық ұйымдардың үйлестірілген күш-жігерін талап етеді. Бұл бастамалар шұғыл қажеттіліктерді қанағаттандырып қана қоймай, инклюзивтілік пен өзара түсіністік мәдениетін қалыптастырады және барлық студенттерге жоғары білім беру саласында өз әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді.

Бұл мақалада біз Қазақстанның жоғары оқу орындарындағы инклюзивті білім берудің психологиялық және әлеуметтік қолдау жүйесін зерттеуді мақсат еттік. Инклюзивті білім беру үшін Қазақстанда жасалған реформалар, соның ішінде мүгедектігі бар және ерекше білім алу қажет студенттерге жағдай жасау жолдары талданды, сонымен қатар, білім беру мекемелеріндегі психологиялық және әлеуметтік қолдаудың маңыздылығы, оның студенттердің академиялық және жеке тұлғалық дамуына ықпалы, сондай-ақ инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіру жолдары қарастырылды.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Қазақстандағы білім беру жүйесі 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан бері елеулі өзгерістерге ұшырады. Бұл өзгерістер инклюзивті білім беру тәжірибелерінің дамуына байланысты айқын көрінеді, өйткені соңғы уақытта инклюзивті білім беру мемлекеттің білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелердің біріне айналды. Қазақстан, басқа да көптеген елдер секілді, білім беру жүйесін реформалау қажеттілігіне тап болды, оның мақсаты – барлық білім алушыларды, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі және ерекше білімді қажет ететін топты білім алу саласындағы тең мүмкіндіктермен қамтамасыз ету.

Кеңес Одағы кезінде білім беру жүйесі стандартталған тәсілдерге бағытталып, мүмкіндігі шектеулі оқушылар көбінесе мамандандырылған мекемелерде оқытылған болатын. Бұның салдары ерекше білімді қажет ететін балалардың 73%-ға жуығы өзімен жасты балалардан оқшауланып, психологиялық және әлеуметтік кедергілерге тап болуына алып келді [4]. Осы жүйені өзгертуге арналған алғашқы қадамдар 1990-жылдардың басынан бастап ойластырылды, алайда тек 2015 жылы Мүгедектер құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялаудан кейін инклюзивті білім беру мемлекет саясатының басты мақсаттарының біріне айналды [5]. Мүмкіндігі шектеулі азаматтардың білім алу құқығын тең дәрежеде тану инклюзивті білім беруге жол ашты. Дегенмен, соңғы жылдары Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытуға басымдық беруге бағытталған ауқымды реформалар жүргізілуде.

Білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған ұлттық бағдарламасы әрбір білім алушының инклюзивті түрде оқу құқығын мойындайтын маңызды кезең болып саналады [6]. Онда барлық білім алушының, соның ішінде мүгедектер мен ерекше білім алуды қажет ететін білім алушылардың құқықтарын қамтамасыз етеін инклюзивті білім беруді дамыту стратегиялық мақсат ретінде белгіленген. Сондай-ақ 2016-2019 жылдарға арналған Мемлекеттік білім беру және ғылымды дамыту бағдарламасы аясында нақты

мақсаттар қойылды: 2019 жылға дейін 30% балабақшалар мен 70% жалпы білім беретін мектептерді инклюзивті қылу. Бұл мақсаттар Мүгедектер құқықтары туралы Конвенциямен бекітілген халықаралық стандарттарға сәйкес келеді [7].

Бұл бағыттағы маңызды қадам – мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру мәселесіне көзқарасты өзгерту. Инклюзивті білім беру принциптері тек ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы интеграциялау мен ғана шектеріліп қоймай, сонымен қатар оларға арнайы педагогикалық әдістемелер, ресурстар мен әлеуметтік-психологиялық көмек көрсету арқылы қажетті қолдауды қамтамасыз етуді білдіреді.

Осы жетістіктерге қарамастан, инклюзивті тәжірибені енгізу бірқатар қиындықтарға тап болуда. Негізгі мәселелердің бірі – мемлекеттік қызметкерлер мен педагогтардың арасында сапалы инклюзивті білім беру принциптерінің жеткіліксіз түсінілуі. Кейбір жағдайларда инклюзивті білім беру тек физикалық қолжетімділік ретінде түсіндіріледі, яғни мүмкіндігі шектеулі студенттердің тек оқу орнына орналасуы ғана маңызды деп саналады. Алайды бұл тек студенттердің білім беру процессіне толық интеграциялануы үшін жеткіліксіз болып табылады. Сондай-ақ, білім беру мекемелерінің инфрақұрылымдарымен байланысты үлкен қиындықтар бар. Көптеген жоғары оқу орындары мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдауға дайын емес, бұл физикалық кедергілерге (қол жетімді емес ғимараттар, лифттер мен пандустардың болмауы) немесе есту, көру және басқа да ерекшеліктері бар балалар үшін қажетті техникалық құралдар мен оқу материалдарының жетіспеушілігіне байланысты. Сонымен қатар, білім беру процесінде мүмкіндігі шектеулі балалармен тиімді жұмыс істей алатын мамандардың жетіспеушілігі де бар. Бұл тек педагогтар ғана емес, сонымен қатар психологтар, әлеуметтік қызметкерлер және мүгедек балаларға көмек көрсету бойынша даярланған мамандарды қамтиды. Инклюзивті білім берудің маңызды элементі – осы мамандарды үнемі даярлау, білім беру мен студенттерге көмек көрсету сапасын қамтамасыз ету.

Қазақстанның заңнамалық базасы Конституцияда және «Білім туралы» Заңда бекітілген барлық азаматтардың, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі адамдардың білім алу құқығын бекітеді. Дегенмен, Human Rights Watch ұйымының зерттеуіне сәйкес физикалық кедергілер мен дағдылардың жетіспеушілігі мүгедек студенттерге кедергі жасауды жалғастыруда. Мысалы, Алматыда инклюзивті мектептерде оқитын 7000-нан астам оқушының тек 68-і ғана ерекше білім алуды қажет етеді, бұл осы топтың айтарлықтай аз қамтылғанын көрсетеді [8].

Мүмкіндігі шектеулі студенттердің жоғары білім алуы да қиын күйінде қалып отыр, 2017 жылы мұндай тек 374 студент тіркелген [9]. Қашықтықтан оқыту бағдарламалары сияқты жеке жоғары білім беру бастамаларына қарамастан, мұндай шешімдер көбінесе оқшаулануға әкеледі және студенттердің оқу ортасына қатысуын шектейді.

Қазақстанға толыққанды инклюзивті білім беру жүйесін құру үшін Білім министрлігінің, халықты әлеуметтік қорғау, денсаулық сақтау департаменттерінің, сондай-ақ үкіметтік емес және қоғамдық ұйымдардың қатысуымен үйлестірілген тәсіл қажет. Мұғалімдерді үздіксіз оқыту, жетілдірілген инфрақұрылым және әрбір студенттің инклюзия және теңдік жағдайында өз қабілеттерін ашуға мүмкіндік беретін әрбір студенттің жеке қажеттіліктеріне бейімделген қолдауды енгізу қажет.

Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық көмек көрсету. Мүмкіндігі шектеулі немесе ерекше білімді қажет ететін жандарды жоғары біліммен қамтамасыз ету инклюзив идеяларын ілгерілетудегі ең перспективалылық дағдылардың бірі болып саналады. Бүгінгі таңда мұндай адамдардың қатары аурудың ауырлығына, жасына қарамастан жоғары білім алуға ұмтылуда және бұл өз кезегінде алдымызға жаңа мақсаттар мен міндеттер қойып отыр. Мүмкіндігі шектеулі студенттердің ЖОО-ға түсуі олардың тұлғалық және кәсіби дамуы үшін жаңа мүмкіндіктер ашатын маңызды кезеңдердің бірі. Бұл үдеріс жеке білім беру бағыттарын құруды, қарым-қатынас пен оқу кеңістігін кеңейтуді, сондай-ақ олардың әлеуетін дамытуды қамтиды. Дегенмен, бұл жолда студенттер жаңа ақпараттың үлкен көлеміне байланысты жүктеменің артуы, жаңа жағдайларға және білім беру ортасының

дербес талаптарына бейімделу қажеттілігі, сонымен қатар кәсіби стратегияларды құру секілді бірқатар қиындықтарға тап болады. Өмір салтын өзгерту, жаңа жағдайларға бейімделу психологиялық факторларға назар аударуды талап етеді. Білім алуға табыстылық, күйзелісті жеңу, білім алуға деген мотивацияның жоғарылауы және жалпы білім беру процесінің нәтижелігі студенттердің психологиялық жай-күйіне тікелей байланысты. Осы тұрғыда университеттердегі инклюзивті білім беру жағдайында студенттерге психологиялық қолдау көрсету әрбір студент өзінің ерекшеліктеріне қарамастан толыққанды білім алу және дамыту үшін қажетті көмек ала алатын әділ білім беру ортасын құру үшін үлкен маңызға ие. Мұндай студенттерге психологиялық қолдау көрсету дәстүрлі көмек түрлерін ғана емес, сонымен қатар академиялық және эмоционалдық жағдаймен жұмыс істеуге, әлеуметтік бейімделуге және қажетті дағдыларды дамытуға арналған арнайы бағдарламаларды қамтуы мүмкін.

Инклюзивті білім беру барлық студенттердің айырмашылықтарына қарамастан тең білім беру мүмкіндіктеріне қол жеткізуді қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл тұрғыдағы психологиялық көмек студенттердің жеке қажеттіліктеріне бейімделуі керек. Мысалы, ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер үшін академиялық көмек пен психоэмоционалды қолдауды қамтитын арнайы қолдау бағдарламаларын әзірлеу қажет. Бұл білім беру мекемелерінен мұғалімдер мен мамандардың әрбір оқушының ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жұмыс істейтін ортасын құруды талап етеді. Мұндағы маңызды аспект психологиялық қолдауды күнделікті оқу үдерісіне енгізу болып табылады. Мысалы, бірқатар еуропалық университеттер «психологиялық тәлімгерлік» үлгілерін қолданады, мұнда арнайы дайындалған мамандар студенттерге оқу барысында туындайтын қиындықтарды жеңуге және бейімделуге көмектеседі. Мұндай жүйелер күйзеліс кезінде студенттерге қолдау көрсетуге ғана емес, сонымен қатар оқу барысында олардың жеке өсуімен және оқумен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл үлгі инклюзивті білім беруді қажет ететін студенттер үшін өте қолайлы болмақ.

Кейбір университеттер мүмкіндігі шектеулі студенттерге психологиялық қолдау көрсету бағдарламаларын сәтті жүзеге асырды. Мысалы, Ұлыбритания университеттері ерекше білім алуға қажет ететін студенттерге тек психологиялық кеңес беріп қана қоймай, сонымен қатар топтық тренингтерді, стрессті басқару сабақтарын және өзін-өзі бағалау бағдарламаларын қамтитын психо-эмоционалды қолдау жүйелерін белсенді түрде дамытуда [10]. Бұл тәжірибелер инклюзивті білім беру ортасын құруға негіз болады.

Инклюзивті білім беру процесін жүзеге асыруда басты рөлді педагог атқарады, ол ерекше білімді қажет ететін студенттердің білім беру кеңістігінде студентке ыңғайлы психологиялық-педагогикалық жағдай жасауға міндетті. Мұндағы басты фактор педагогтың студентке деген қарым-қатынасы, оның жетістіктеріне деген көзқарасы, оқыту процесін жекешелендіре білуі, студентті қолдау мен оның ынтасын арттыру қабілеті [11].

Мамандардың даярлығы инклюзивті ортаны құруда маңызды рөл атқарады және оларды әртүрлі ерекшеліктері бар студенттермен жұмыс істеуге дайындау назар аударуды қажет ететін басты мақсаттардың бірі. Ерекше қажеттіліктері бар студенттердің қиындықтары туралы хабардарлығын арттыру, сондай-ақ тиімді қарым-қатынас әдістерін үйрету үшін педагогтардың кәсіби даму бағдарламалары инклюзивті білім беруді табысты жүзеге асыру үшін маңызды [12].

Инклюзивті білім беру аясындағы психологиялық қолдау әр түрлі сипаттағы оқушыларға тең мүмкіндіктер жасауда басты рөл атқарады. Әр оқушының жетістікке жетуі және заманауи білім беру талаптарына бейімделуі үшін арнайы бағдарламаларды әзірлеу және психологиялық көмекті оқу үдерісіне енгізу қажет. Психологиялық көмек студенттердің табысты оқуы мен әлеуметтенуі үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз ететін инклюзивті білім берудің құрамдас бөлігіне айналуы тиіс.

Инклюзивті білім беру жүйесіндегі әлеуметтік қолдау. Жаңа ортаға келгенде мүмкіндігі шектеулі студенттер психологиялық бейімделу механизмдерінде шиеленіс тудыратын ерекше қиын жағдайға тап болады. Олардың көпшілігі, денсаулығына

байланысты қиындықтардан басқа, қарым-қатынас құру және жаңа ортаға бейімделу қиындықтары мен барьерге тап болады. Осы тұрғыда ЖОО-дағы инклюзивті білім беру студенттерін әлеуметтік қолдау олардың білім ошағында сәтті бейімделуінің, қажетті білім алуына ынтасының оянуының және тұлғалық дамуының кілті болып табылады. Университеттер ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер өздерін сенімді сезінетін, оқу мен әлеуметтік инклюзия үшін тең мүмкіндіктерге ие болатын инклюзивті орта құруы маңызды.

Университеттің инклюзивті ортасын құру физикалық қолжетімділікті ғана емес, сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі студенттерге өзін қоғамның бір бөлігі ретінде сезінуге көмектесетін әлеуметтік іс-шараларды ұйымдастыруды қамтиды. Бұл студенттерді тануға, оларды университеттің мәдени өміріне, спорттық және қоғамдық шараларға тартуға бағытталған іс-шаралар болуы мүмкін [13]. Сондай-ақ бакалавриат студенттері немесе дайындалған еріктілер жаңа студенттерге бейімделуге көмектесетін тәлімгерлік бағдарламаларын әзірлеу маңызды. Әлеуметтік қолдаудың тағы бір негізгі аспектілерінің бірі мүмкіндігі шектеулі студенттер үшін бейімделген білім беру процесін құру болып табылады. Бұл студенттерді арнайы оқу материалдарымен (мысалы Брайль кітаптары, мәтіндік және аудио материалдармен) қамтамасыз ету, сондай-ақ көмекші технологияларды (экрандағы оқу құралдары, сөйлеуді тану бағдарламалары) енгізуді қамтиды. Студенттерге барлық қажетті ыңғайлы жағдайлардың жасалуы олардың оқу ордасына сіңуіне және білім алуға деген құлшылығын арттыруға септігін тигізеді. Сонымен қатар, мұғалімдердің студенттердің әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруға және оқытудың икемді тәсілдерін қолдануға дайын болуын қамтамасыз ету үшін оқыту бағдарламаларын әзірлеу маңызды [14]. Ерекше білімді қажет ететін студенттердің құқықтарының ескерілуі әлеуметтік қолдаудың маңызды аспектісі болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі студенттер өздерінің құқықтарын, жеңілдіктер мен арнайы қызметтерді алу мүмкіндіктерін білуі керек, мысалы, емтихандарға қосымша уақыт, арнайы құрал-жабдықтарға қол жеткізу және т.б. Университеттер студенттердің құқықтары туралы ақпараттың қолжетімді болуын қамтамасыз етуге және студенттерге оларды жүзеге асыруға қолдау көрсетуге міндетті [15].

Қорытынды. Инклюзивті білім беру жүйесін дамыту мүмкіндігі шектеулі немесе ерекше білімді қажет ететін студенттерге тең білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Мұндай студенттердің жоғары білімге қол жеткізуі – олардың тұлғалық және кәсіби дамуының маңызды кезеңі, сонымен қатар қоғамның әртүрлілігі мен теңдігін арттыруға бағытталған шешуші қадам.

Инклюзивті білім беру процесінде негізгі міндет – әрбір студентке оның қажеттіліктеріне бейімделген жағдай жасау. Бұл тек физикалық қолжетімділікті қамтамасыз ету емес, сонымен қатар психо-әлеуметтік қолдау көрсету арқылы студенттің өз әлеуетін толық ашуға, қоғамға толықтай сіңісуіне мүмкіндік беру. Мәселен, кейбір ЖОО арнайы даярланған психологиялық тәлімгерлік жүйесін енгізіп, студенттердің университет қабырғасына тез бейімделуіне және қажетті білімді алуына қолдауды тиімді жүзеге асырып отыр.

Сонымен қатар, педагогтар ерекше қажеттіліктері бар студенттермен жұмыс істеуге дайын болуы үшін арнайы оқу бағдарламалары мен тренингтеріне қатысуы тиіс. Педагогтың қолдауы, оқыту саласында икемді тәсілдердің енгізілуі, студенттердің жетістіктеріне деген сенімі олардың білім алу сапасына тікелей әсер етеді.

Әлеуметтік қолдау инклюзивті білім беру процесінің тағы бір маңызды қыры болып табылады. Бұл студенттерді мәдени және спорттық іс-шараларға қатыстыру, еріктілер тобы арқылы тәлімгерлік бағдарламаларын ұйымдастыру, сондай-ақ ерекше қажеттіліктері бар студенттердің құқықтарын қорғау және түсіндіру іс-шараларын қамтиды. Сонымен қатар қоғамның толық қанды мүшесіне айналуына ықпал етеді. Мұндай кешенді көзқарас болашақта әлеуметтік интеграцияның жоғары деңгейін қамтамасыз етіп, инклюзивті қоғамның қалыптасуына негіз болады.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру жүйесін дамыту – тек білім беру саласы үшін ғана емес, сонымен қатар қоғамның теңдікке және әділеттілікке ұмтылысын жүзеге асырудың бірден бір жолы. Әрбір студентке қолайлы орта құру, олардың олардың жеке қажеттіліктерін ескеру, қолдау жүйесін енгізу олардың академиялық жетістіктерге ғана емес, сонымен қатар қоғамның толыққанды мүшесіне айналуына ықпал етеді. Мұндай кешенді көзқарас болашақта әлеуметтік интеграцияның жоғары деңгейін қамтамасыз етіп, инклюзивті қоғамның қалыптасуына негіз болады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Үкіметі (E-gov). Қазақстандағы инклюзивті білім. 2017. [Электрон. ресурс] URL : <https://informburo.kz/cards/inklyuzivnoe-obrazovanie-kak-v-kazahstane-uchat-detey-s-osobymi-obrazovatelnyimi-potrebnostyami.html> (қарау күні: 10.11. 2024 ж).
2. ҚР Білім беру Заңы, 2007. [Электрон. ресурс] URL : <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118> (қарау күні: 10.11. 2024 ж).
3. ОЭСР. Высшее образование в Казахстане. Париж, Франция, 2017 ж.
4. Н.Ю.Борякова Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии. — М.: изд-во «АСТ, Астрель», 2008 ж. — 222 б.
5. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы (БҰҰ АА). Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенция. 2006. [Электрон. ресурс] URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-2.html> (қарау күні: 10.11. 2024 ж).
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі (БҒМ). Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 2010. [Электрон. ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118> (қарау күні: 10.11. 2024 ж).
7. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі (БҒМ). Білім беруді дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 2015. [Электрон. ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118> (қарау күні: 10.11. 2024 ж).
8. Human Rights Watch. On the Margins: Education for children with disabilities in Kazakhstan. 2019. November 14, 2024
9. Экономика министрлігі. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика және статистика министрлігі. 2016. [Электрон. ресурс] URL: <https://bala.stat.gov.kz/> (Дата обращения: 10.11. 2024 ж).
10. Burrudge R. 2019. Psychological support for inclusive education in higher education. Journal of education support. 25(1), 22-39.
11. Gibson, J., D Andrea, M. (2018). Supporting students with disabilities: best practices in higher education. Higher Education Review, 42(3), 55-70.
12. King, J. (2020). Teaching inclusively: The role of higher education facility in supporting mental health. Journal of education and psychology, 37(2), 89-102.
13. Ботвинникова, М. В. Психолого-педагогическая поддержка студентов с ОВЗ в вузах России. М.: Научный мир. 2018.
14. Frye, E. (2019). Social integration of students with disabilities in higher education. Educational Research and Development, 23(4), 45-56.
15. Kyzym, N. (2020). Inclusive education in Kazakhstan: Challenges and opportunities. Journal of Inclusive Education, 12(1), 19-30.

REFERENCES:

1. Qazaqstan Ükımetı (E-gov). Qazaqstandaǵy inklüzıvtı bılım. [Government of Kazakhstan (E-gov). Inclusive education in Kazakhstan]. 2017. [Electronic. resource] URL:

<https://informburo.kz/cards/inklyuzivnoe-obrazovanie-kak-v-kazahstane-uchat-detey-s-osobymi-obrazovatelnyimi-potrebnostyami.html> (Date of access: 10.11. 2024).

2. QR Bılım beru Zańy, [Education Law of the Republic of Kazakhstan], 2007. [Electronic resource] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118> (Date of access: 10.11. 2024).

3. OECD Vysshee obrazovanie v Kazahstane, [Higher education in Kazakhstan] Parizh, Francija, 2017

4. Pedagogicheskie sistemy obuchenija i vospitanija detej s otklonenijami v razvitii [Pedagogical systems of education and upbringing of children with developmental disabilities]. — M.: izd-vo «AST, Astrel'», 2008. — 222 s.

5. Birikken Ūlttar Ūiymynyń Bas Asambleiasy (BŪŪ AA). Mügedekterdiń qūyqtary turaly Konvensia [General Assembly of the United Nations (UN AA). Convention on the rights of persons with disabilities]. 2006. [Electronic resource] URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-2.html> (Access date: 10.11. 2024).

6. Qazaqstan Respublikasy Bılım jáne ğylym ministrlıǵı (BĜM). Bılım berudı damytudyń 2011-2020 jyldarǵa arnalǵan memlekettik baǵdarlamasy. [Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (MES). The State Education Development Program for 2011-2020]. 2010. [Electronic resource] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118> (Date of access: 10.11. 2024).

7. Qazaqstan Respublikasy Bılım jáne ğylym ministrlıǵı (BĜM). Bılım berudı damytudyń 2016-2019 jyldarǵa arnalǵan memlekettik baǵdarlamasy. [Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (MES). The State Education Development Program for 2016-2019]. 2015. [Electronic resource] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118> (Date of access: 10.11. 2024).

8. Human Rights Watch. On the Margins: Education for children with disabilities in Kazakhstan. 2019. November 14, 2024

9. Ekonomika ministrlıǵı. Qazaqstan Respublikasy Ūlttyq ekonomika jáne statistika ministrlıǵı. [Ministry of Economy. Ministry of National Economy and Statistics of the Republic of Kazakhstan]. 2016. [Electronic resource] URL: <https://bala.stat.gov.kz/> (Date of access: 10.11. 2024).

10. Burrudge, R. 2019. Psychological support for inclusive education in higher education. Journal of educational support. 25(1), 22-39.

11. Gibson, J., Andrea, M. (2018). Supporting students with disabilities: best practices in higher education. Higher Education Review, 42(3), 55-70.

12. King, J. (2020). Teaching inclusively: The role of higher education facility in supporting mental health. Journal of education and psychology, 37(2), 89-102.

13. Botvinnikova, M. V. Psihologo-pedagogicheskaja podderzhka studentov s OVZ v vuzah Rossii. [Psychological and pedagogical support of students with OVZ in Russian universities]. M.: Nauchnyj mir. 2018.

14. Frye, E. (2019). Social integration of students with disabilities in higher education. Educational Research and Development, 23(4), 45-56.

15. Kyzym, N. (2020). Inclusive education in Kazakhstan: Challenges and opportunities. Journal of Inclusive Education, 12(1), 19-30.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ ПОДДЕРЖКА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗАХ КАЗАХСТАНА

Джанисенова А.М.¹, Шарипова А.Б.¹, Оразбекова А.К.^{2*}, Темиргалиев Б.Е.²

¹Университет Есенова, г.Актау, Казахстан

e-mail: aliya.janissenova@yu.edu.kz, e-mail: aigerim1.sharipova@yu.edu.kz,

²Казахско-немецкий университет устойчивой инженерии, г.Актау, Казахстан

e-mail: aknur.orazbekova@yu.edu.kz, e-mail: Bakyt.Temirgaliyev@ncoc.kz

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы развития и психологической и социальной поддержки системы инклюзивного образования в высших учебных заведениях Казахстана. После обретения независимости в стране было проведено несколько реформ в системе образования и заложены правовые и институциональные основы инклюзивного образования. Однако, несмотря на законодательные достижения, существует множество проблем с эффективным внедрением инклюзивных практик в систему образования. В статье проанализирована важность психологической и социальной поддержки студентов с ограниченными возможностями, их влияние на академическое и личностное развитие. Кроме того, обсуждалась роль педагогов в создании инклюзивной среды, инфраструктурные и кадровые проблемы образовательных учреждений, а также необходимость разработки специальных программ и услуг. В данной статье мы нацелены на изучение системы психологической и социальной поддержки инклюзивного образования в вузах Казахстана. Проанализированы реформы, проводимые в Казахстане для инклюзивного образования, в том числе пути создания условий для студентов с инвалидностью и особыми образовательными потребностями, а также рассмотрены важность психологической и социальной поддержки в образовательных учреждениях, ее влияние на академическое и личностное развитие студентов, а также пути совершенствования системы инклюзивного образования.

В данной статье широко рассматриваются вопросы развития системы инклюзивного образования в высших учебных заведениях Казахстана и ее психологической и социальной поддержки. После обретения Казахстаном независимости были проведены масштабные реформы в сфере образования, заложены правовые и институциональные основы инклюзивного образования. Эти изменения были направлены на создание равных возможностей для студентов с особыми образовательными потребностями. Однако, несмотря на законодательные достижения, по-прежнему существует ряд препятствий для эффективного внедрения инклюзивных практик в систему образования. Эти барьеры вызваны недостаточной инфраструктурной и кадровой обеспеченностью образовательных учреждений, а также отсутствием специальных программ и услуг.

В статье подчеркивается важность психологической и социальной поддержки студентов с особыми образовательными потребностями. Такая поддержка положительно скажется на их академической успеваемости, личностном развитии, адаптации к обществу и повышении качества жизни. Вместе с тем, обсуждалась роль педагогов в создании инклюзивной образовательной среды, рассматривалась важность повышения их квалификации. Особое внимание было уделено разработке специальных программ и услуг в образовательных учреждениях, а также внедрению современной инфраструктуры и технологий.

Для совершенствования системы инклюзивного образования рекомендовано развитие скоординированной государственной политики, постоянная переподготовка педагогов, реализация мер поддержки, учитывающих особые потребности каждого студента, а также укрепление материально-технической базы образовательных учреждений. В заключительном разделе подчеркивается, что развитие инклюзивного образования является важным шагом не только к совершенствованию сферы образования, но и к продвижению принципов равенства, разнообразия и справедливости.

Ключевые слова: система инклюзивного образования, психосоциальная поддержка, доступность, возможности для учащихся с ограниченными возможностями, повышение квалификации учителей, академическая успеваемость, личностное развитие, инфраструктурные ограничения, равенство, разнообразие, социальная инклюзия.

PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL SUPPORT FOR INCLUSIVE EDUCATION IN UNIVERSITIES OF KAZAKHSTAN

Janissenova A.M.¹, Sharipova A.B.¹, Orazbekova A.K.^{2*}, Temirgaliyev B.E.²

¹Yessenov University, Aktau, Kazakhstan

e-mail: aliya.janissenova@yu.edu.kz, e-mail: aigerim1.sharipova@yu.edu.kz,

²Kazakh-German University of Sustainable Engineering, Aktau, Kazakhstan

e-mail: aknur.orazbekova@yu.edu.kz, e-mail: Bakyt.Temirgaliyev@ncoc.kz

Abstract. This article examines the issues of development and psychological and social support of the inclusive education system in higher educational institutions of Kazakhstan. Since independence, the country has carried out several reforms in the education system and laid the legal and institutional foundations for inclusive education. However, despite legislative achievements, there are many problems with the effective implementation of inclusive practices in the education system. The article analyzes the importance of psychological and social support for students with disabilities, their impact on academic and personal development. In addition, the role of teachers in creating an inclusive environment, infrastructural and personnel problems of educational institutions, as well as the need to develop special programs and services were discussed. In this article, we aim to study the system of psychological and social support for inclusive education in universities in Kazakhstan. The article analyzes the reforms carried out in Kazakhstan for inclusive education, including ways to create conditions for students with disabilities and special educational needs, and also considers the importance of psychological and social support in educational institutions, its impact on the academic and personal development of students, as well as ways to improve the inclusive education system.

This article extensively examines the issues of the development of the inclusive education system in higher educational institutions of Kazakhstan and its psychological and social support. After Kazakhstan gained independence, large-scale reforms were carried out in the field of education, the legal and institutional foundations of inclusive education were laid. These changes were aimed at creating equal opportunities for students with special educational needs. However, despite legislative achievements, there are still a number of obstacles to the effective implementation of inclusive practices in the education system. These barriers are caused by insufficient infrastructure and staffing of educational institutions, as well as the lack of special programs and services.

The article emphasizes the importance of psychological and social support for students with special educational needs. Such support will have a positive impact on their academic performance, personal development, adaptation to society and improvement of the quality of life. At the same time, the role of teachers in creating an inclusive educational environment was discussed, and the importance of improving their skills was considered. Special attention was paid to the development of special programs and services in educational institutions, as well as the introduction of modern infrastructure and technologies.

To improve the inclusive education system, it is recommended to develop a coordinated state policy, constant retraining of teachers, implementation of support measures that take into account the special needs of each student, as well as strengthening the material and technical base of educational institutions. The final section emphasizes that the development of inclusive education is an important step not only to improve the field of education, but also to promote the principles of equality, diversity and justice.

Key words: inclusive education system, psychosocial support, accessibility, opportunities for students with disabilities, teacher training, academic performance, personal development, infrastructural constraints, equality, diversity, social inclusion.